

Тема 3

РАННЬОФЕОДАЛЬНА

ДЕРЖАВА

І ПРАВО

План

1. Особливості феодальної держави і феодального права
2. Виникнення ранньофеодальної держави у франків
3. Державний лад
4. Суспільний лад
5. Право франків
6. Золота Орда

Особливості феодальної держави і феодального права

Економічною основою феодалізму була власність феодала на засоби виробництва (передусім на землю). При цьому безпосередній виробник (селянин) перебував у цілковитій залежності від феодала.

Форми виникнення феодальної держави і права

1) виникнення феодальної держави і права безпосередньо з розкладом родового ладу і зародженням класового суспільства (Русь)

2) трансформація рабовласницької держави і права у феодальну державу і право (Візантія)

3) формування феодальної держави і права внаслідок завоювання (Франкське королівство)

Етапи розвитку феодалної держави

- **ранньофеодална монархія (V-IX ст.);**
- **сеньйоріальна монархія (X-XIII ст.);**
- **станово-представницька монархія (XIII-XVI ст.);**
- **абсолютна монархія (XVI-XVIII ст.).**

Структура суспільства

король

герцоги

графи

барони

лицарі

селяни

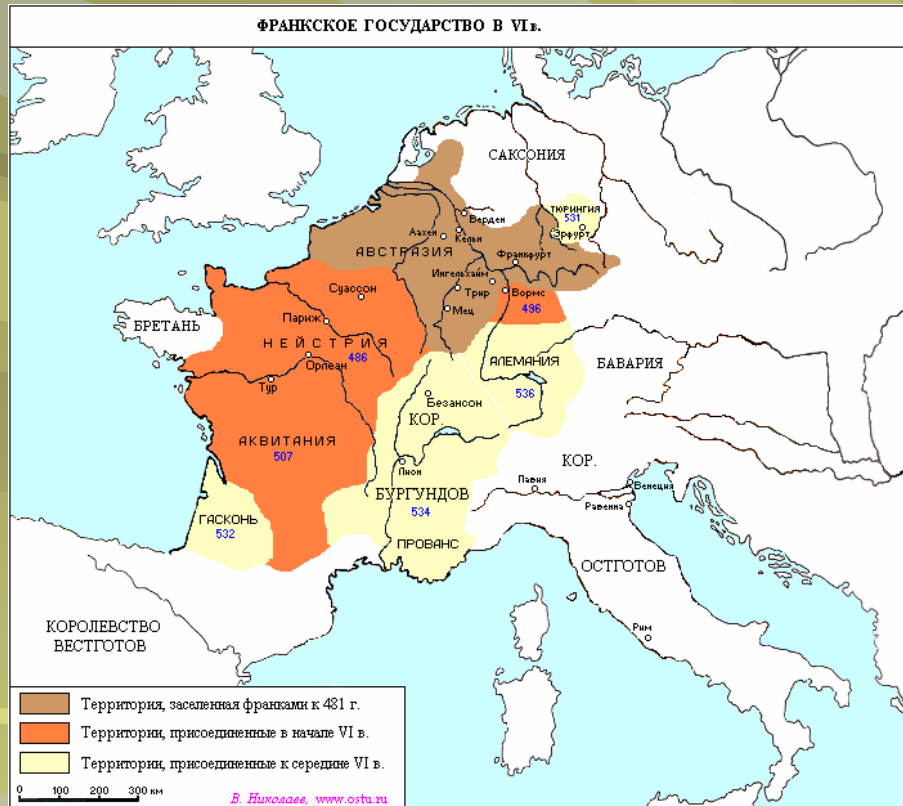
міщани

Характерні риси феодального права

- Феодальне право прийнято називати «кулачним» правом - правом сильного;
- затвердження поділу суспільства на стани ;
- закріплення переваг панівного класу;
- немає поділу на галузі права;
- натомість існував такий поділ: ленне (вотчинне) право, церковне (канонічне) право, доменіальне (королівське) право, міське (магдебурзьке) право.
- значний вплив на правові норми мали релігійні приписи.
- рецепція римського права

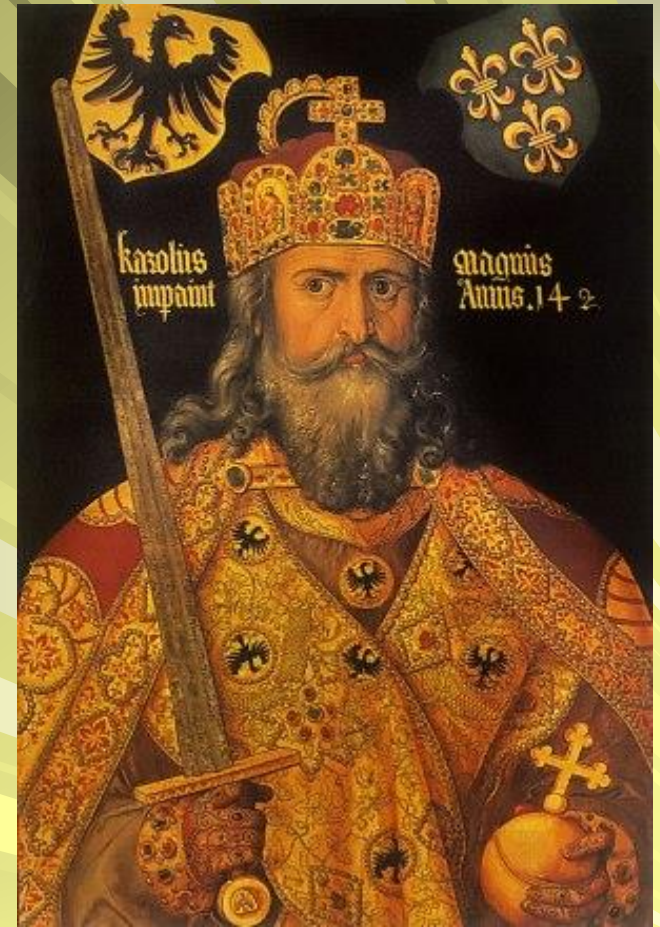
франки

Спершу салічні франки оселялися на території Галлії - провінції Римської імперії, захищаючи її кордони. Після падіння Західної Римської імперії салічні франки на чолі з Хлодвігом I (465-511 рр.) 486 р. захопили Галлію, а потім підкорили населення, що жило в долині Рейну. Згодом війська Хлодвіга захопили землі королівства Бургундії, Тюрингів на Ельбі та баварців на Дунаї.

■ Королівство франків досягло розквіту за часів правління Карла Великого (768-814 рр.), який прагнув створити єдину централізовану державу через об'єднання германських племен із романськими на засадах християнської віри.

■ У 800 р. Карл Великий був коронований у Римі короною імператора

Розпад імперії

У 843 р. у Вердені три брати, онуки Карла Великого, підписали договір (трактат) про поділ імперії на три частини. Східна частина франкської держави відійшла Людовікові Німецькому (це майбутня Німеччина); західна - Карлові Лисому (Франція); Північна Лотарингія, Північна Італія - Лотареві (Італія).

державний лад

король

майордом
(голова королівської
адміністрації)

“березневі поля”

сенешаль
(управитель королівським двором)

маршал (начальник кінноти)

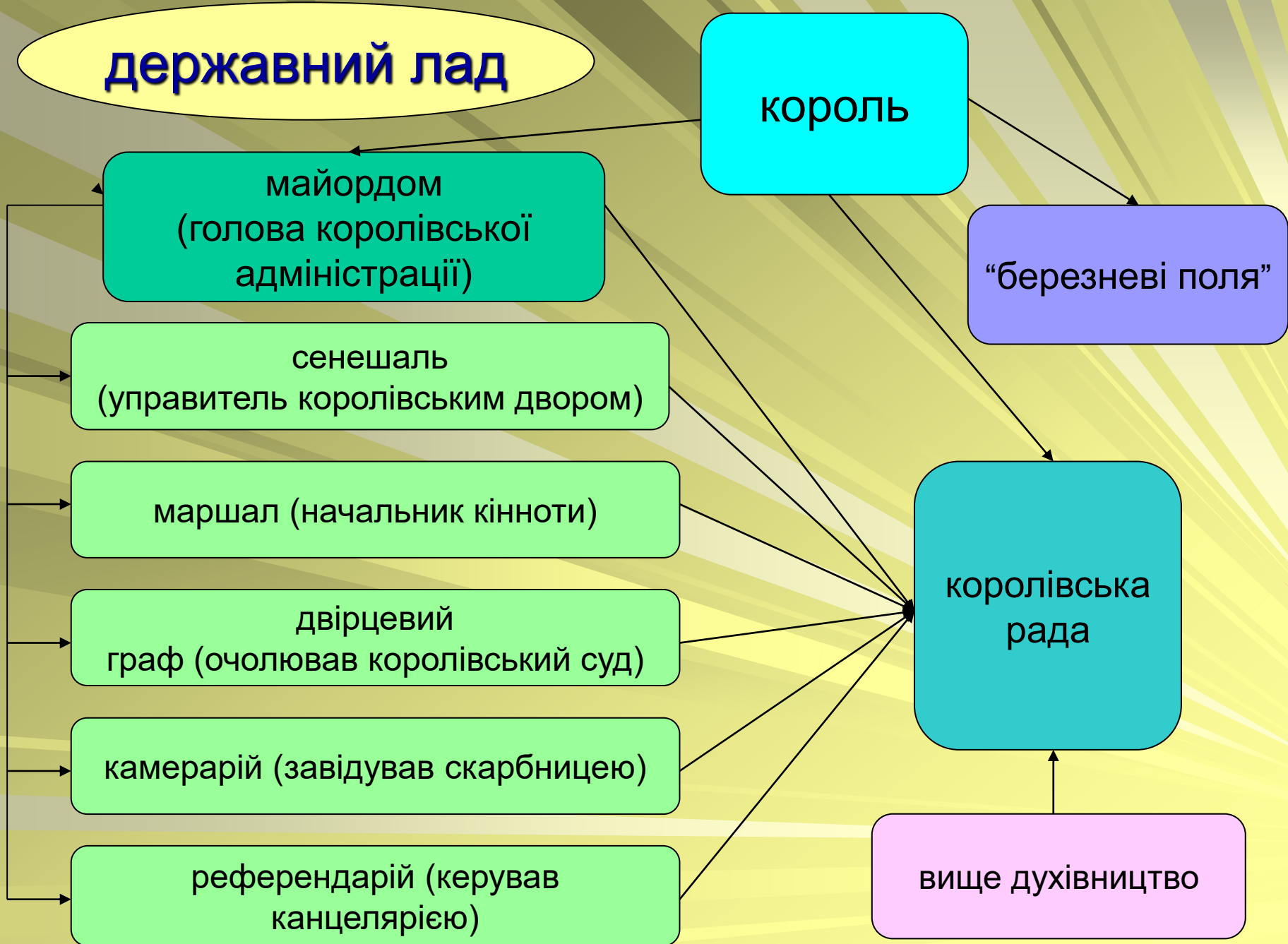
двірцевий
граф (очолював королівський суд)

камерарій (завідував скарбницею)

референдарій (керував
канцелярією)

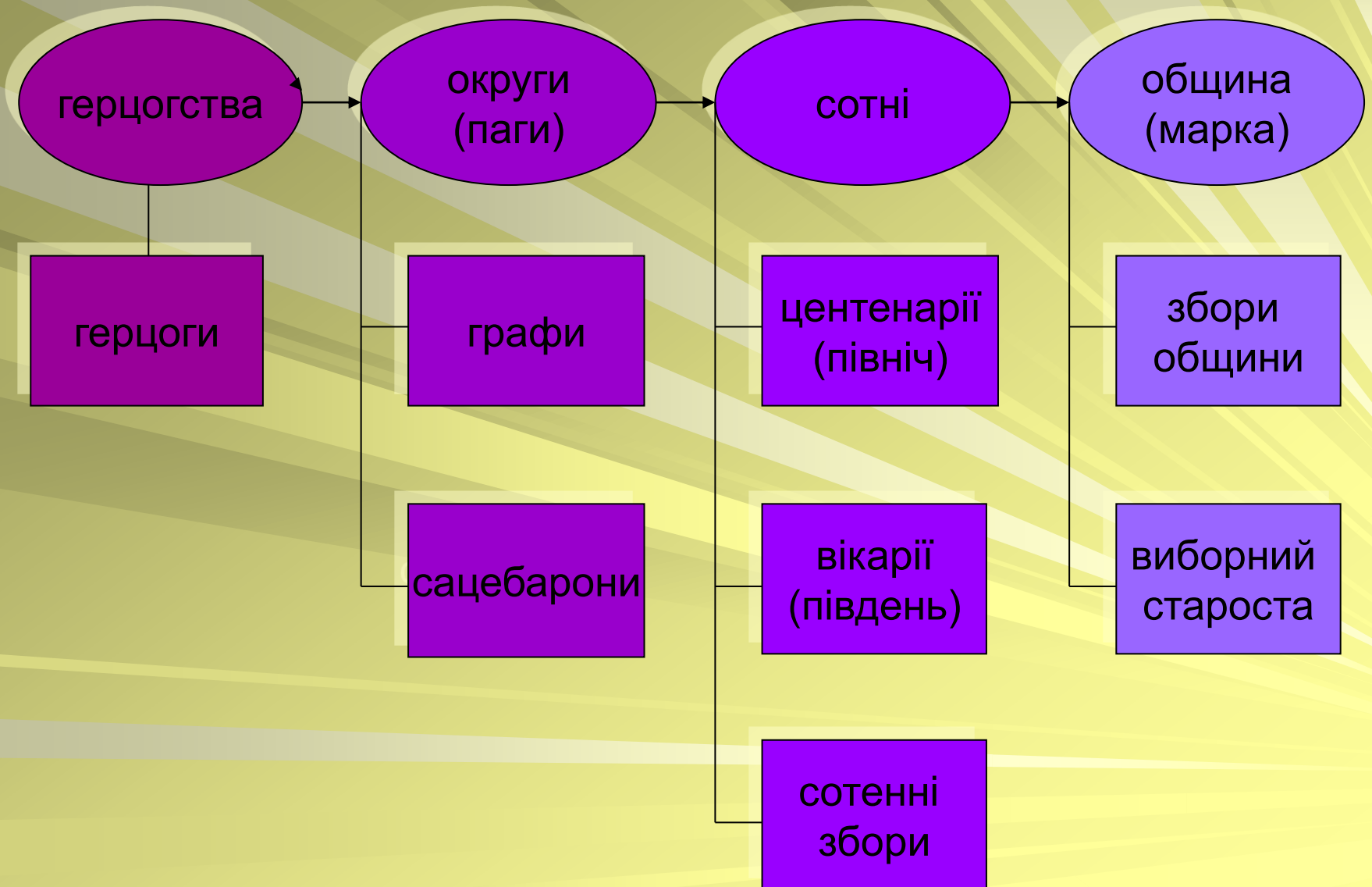
королівська
рада

вище духовництво

Місцеве управління

Суспільний лад франків

король

феодалы (світські й духовні)

вільне населення: вільні франки,
вільні римляни

напіввільні франки (літи), колони

раби (патріархальний характер)

З розпадом селянської общини - марки - селяни потрапляли в залежність від великих землевласників - світських і духовних феодалів.

Перехід у залежне положення відбувалося у різних формах:

- за проханням селянина про заступництво феодала - **комендації**;
- з одержанням земельних наділів - **прекаріїв**, за які селяни повинні були відробляти панщину або сплачувати оброк;
- з установленням незалежності від юрисдикції державної влади (судової, поліцейської, фінансової) - **іmunітети**.

З часом різниця у правовому становищі між вільним населенням, напіввільним і рабами зникає: селяни втрачали землю і свободу, рабам надавали землю у користування, так формувався клас залежних селян - кріпаків

Право Франків

Хлодвіг (481-511 рр.)

«Салічна правда» - видатна пам'ятка ранньофеодального права салічних франків, складена на межі V-VI ст., за правління **Хлодвіга** після прийняття християнства. У ній письмово закріплено перелік правових звичаїв салічних франків

Характерні риси:

- формалізм: усі правові дії та акти відбувалися відповідно до суворо встановленої форми, порушення якої позбавляло акт і дії законної юридичної сили

- казуїстичність: передбачала конкретні випадки правопорушень і відповідні покарання за них за відсутності загальних, абстрактних понять злочину і покарання.

Салічна правда

Головне завдання - захист приватної власності

Право власності

У приватній власності перебували рухомі речі. Найбільша цінність – худоба.

Верховним власником землі вважався король, опосередкованим – община;

Община розподіляла землю між сім'ями;

Огороджена земля недоторканна, врожай – приватна власність

Огороджена земля недоторканна, врожай – приватна власність

Купівля-продаж землі не згадується

злочини

покарання

проти особи

штраф

проти власності

конфіскація майна

проти правосуддя

тілесні (до рабів)

порушення
королівського
миру

оголошення
винного поза
законом

смертна кара (у
виняткових
випадках)

Салічна правда

Про виклик на суд

Якщо когось викличуть на суд за законами короля і не з'явиться, присуджується до сплати 15 солідів.

Про крадіжки та грабежі

Якщо хтось украде молочне поросся і буде викритий, присуджується до сплати 3 соліди.

Якщо ж хтось украде троє і більше свиней, присуджується до сплати 35 солідів, не рахуючи вартості украденого і відшкодування збитків.

Якщо хтось украде з возака чужого телячого стада і буде викритий, присуджується до сплати 15 солідів, не рахуючи вартості украденого і відшкодування збитків.

Якщо хто-небудь пограбує вільну людину, напавши на неї раптово, і буде викритий, присуджується до сплати 63 солідів.

Якщо франк пограбує римлянина, присуджується до штрафу у 35 солідів.

Якщо три особи украдуть вільну дівчину, вони зобов'язані заплатити по 30 солідів кожен.

Салічна правда

Про злочини проти особи

Якщо хтось позбавить життя вільного франка або варвара, що живе за Салічним законом, і буде викритий, присуджується до сплати 200 солідів
Хто позбавить графа, або вільну жінку, присуджується до сплати 600 солідів

Якщо хто-небудь умикне чужу дружину від живого чоловіка, присуджується до сплати 200 солідів

Якщо хтось скалічить руку або ногу іншому, позбавить його ока або носа, присуджується до сплати 100 солідів

Якщо хтось відірве великий палець на руці або нозі, присуджується до сплати 50 солідів.

Якщо ж хтось відірве вказівний палець, присуджується до сплати 35 солідів.

Про образу словами

Якщо хто-небудь назве іншого потворою, присуджується до сплати 3 сол.

Якщо хтось назве вільну жінку повією і не доведе цього, присуджується до сплати 45 солідів.

Головні риси судового процесу

процес мав змагальний характер

цивільний і кримінальний процес здійснювалися в однаковій процесуальній формі

процес починався за ініціативи потерпілого

суд лише оцінював докази, досудового розслідування не було

обидві сторони процесу мали формально однакові процесуальні права та обов'язки.

судовий розгляд здійснювався з дотриманням суворих формальностей.

нез'явлення без поважних причин до суду, неправдиві свідчення, відмова свідків брати участь у процесі каралися

затримання
правопорушника на
місці вчинення
злочину

власне зізнання
обвинуваченого
(дозволялося
катування рабів)

докази

показання свідків

показання
співприсяжників –
свідків доброї
слави
обвинуваченого

ордалії
(випробування)
вогнем, залізом,
водою

Батий

Золота Орда

Золота Орда – держава, що заснована в 40-х роках XIII ст. монгольським ханом Батием, онуком Чингізхана, і проіснувала до початку XVI ст.

Успадкувавши один з чотирьох великих улусів Монгольської імперії – вотчину свого батька Джучі (старшого сина Чингізхана), Батий розширив її в результаті завойовницьких походів 1236–1240 рр.

До Золотої Орди ввійшли степова зона Східної Європи, Крим, Центральна Азія та Західний Сибір.

Суспільний лад

Привілейовані верстви

Великий хан

Правитель держави, верховний власник землі. Влада обожнювалася. Його слово – закон.

Оглани – царевичі

Володіли власними уділами в межах золотоординської держави, мали власні військові формування. Мали переважне право на заняття вищих державних посад,

Нойони – великі феодали

Очолювали племена та роди, займали високі військові та цивільні посади у державі. Знаками їх влади були ярлики. Отримували від хана землю і кочівників-карачу, за умови несення служби. Були зобов'язаний на першу вимогу сюзерена прибути до війська разом зі своїми воїнами.

Суспільний лад

Привілейовані верстви

Тархани – середні феодали

Займали військово-адміністративні посади тисячників та сотників. Звільнялися від податків, не ділили здобич з іншими, мали вільний доступ до хана. Звільнялися від покарання до дев'яти разів.

Нукери – дрібні феодали

Озброєні дружинниками на службі у ханів та нойонів, перебували на їхньому повному забезпеченні. За службу нукерів нойони ділилися з ними воєнною здобиччю, надавали певну частину земель та кілька сімей карачу для догляду за худобою.

Суспільний лад

Привілейовані верстви

Язичницьке. Шамани займали особливе становище, їх особа недоторканна. Проводили ритуали, лікували хворих, пророкували майбутнє. Монголи були терпимі до всіх релігій у підкорених країнах, до переслідувань на релігійному ґрунті не вдавалися

Духівництво

Мусульманське. Поширення ісламу відбулося за правління хана Узбека (1312-1341). Але традиції віротерпимості зберігалися.

Купці

Чисельність верстви зростає з поширенням ісламу та відновленням Великого Шовкового шляху. Сплачували податки.

Суспільний лад

Непривілейовані
верстви

Карачу

Кочівники-скотарі. Жили кочовими сім'ями – аілами та вели індивідуальне господарство. Були зобов'язані кожного року віддавати феодалам відповідну кількість великої та дрібної рогатої худоби, а також виконували різні повинності на користь феодалів.

Сабанчі

Сільські общинники, брали у феодала землю у користування, за що повинні були власними знаряддями обробляти землю феодала, нести інші повинності

Уртакчі

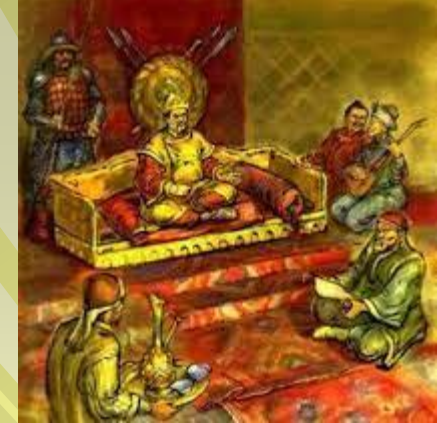
Збіднілі селяни. Обробляли землю феодалів за половину, третину чи ще меншу долю врожаю.

Раби

Військовополонені. Не були основною виробничою силою, використовувалися переважно в домашньому господарстві феодалів. Продавались у країни Сходу.

Державний лад

Великий хан

Велика Яса Чингісхана

Перше джерело монгольського феодального права, що прийнято на великому курултаї монгольських ханів у 1206 р.

Оригінальний текст монгольською мовою не зберігся. Ми знаємо її за повідомленнями перських та арабських істориків. Відновлені письмові положення Яси розділяються на п'ять розділів:

1. Суспільний та політичний устрій
2. Війна, її ведення та військовий устрій
3. Сім'я і побут
4. Злочини та покарання
5. Різні заборони

Велика Яса Чингісхана

Суспільний та політичний устрій

- Наказано вірити, що є тільки один Бог на землі, творець неба і землі, що творить життя і смерть, багатство і бідність,
- Служителі культу, лікарі та вчені звільняються від будь-яких податей.
- Під страхом смертної кари заборонено самовільно проголошувати себе імператором, якщо на те немає рішення курултаю.

Війна, її ведення та військовий устрій

- Усі чоловіки повинні служити у війську, за рідкісним винятком.
- Усі чоловіки, які беруть участь у війні, повинні безкоштовно працювати на імперію певний час.
- Організовувати військо слід із загонів по 10, 100, 1000 та 10000 чоловік, щоб можна було швидко зібрати військо.
- Коли монголи не зайняті війною, вони повинні віддаватися полюванню
- Військова здобич повинен ділитися таким чином: $\frac{3}{5}$ діставалося війську $\frac{1}{5}$ діставалася джихангіру (керівнику походу) $\frac{1}{5}$ діставалася імператору

Велика Яса Чингісхана

Сім'я і побут. Закон про шлюб вимагає, щоб кожен чоловік викуповував свою дружину, шлюби між родичами заборонені. Людина може одружитися на двох сестрах, так само як і мати кілька наложниць.

Кожен помічений у подружній зраді карається смертю, і винних у ній може бути вбито дома.

Управління майном сім'ї належить жінкам. Вони купують і продають що і як знайдуть потрібне. Чоловіки займаються полюванням і війною і більше ні в що не входять.

Діти наложниць вважаються закононародженими і мають таке ж право на спадок батька, як діти, що народилися від законних дружин. Батьків у старості доглядає молодший син, він успадковує батьківський дім

Різні заборони

Він заборонив людям їсти з рук інших, поки той, хто пригощає, спочатку не скуштує сам від пропонованого.

Він заборонив їсти будь-що у присутності іншого, не запросивши його взяти участь у їжі.

Він заборонив їм опускати руку у воду і наказав використовувати що-небудь із посуду для черпання води

Велика Яса Чингісхана

Злочини та покарання. Майже 80 % статей Яси, що містили санкції, передбачали покарання у вигляді смертної кари

Смертна кара

- За непідкорення повелінням хана
- За недбальство воїна у виконанні службових обов'язків
- За порушення військової дисципліни
- За ненадання допомоги монголу під час походу чи у бою
- За несплату штрафу, призначеного вироком суду
- За неповагу до старших

- За чаклунство, направлене на шкоду монголу
- За вбивство монгола
- За шахрайство
- За неправдиві свідчення
- За переховування рабів-утікачів
- За втручання третьої особи у сварку двох інших
- За триразове банкрутство
- За перелюб та подружню зраду
- За прання білизни, купання у водоймах, чи будь-яке забруднення води

Велика Яса Чингісхана

Вид смертної кари залежав від соціального статусу правопорушника

Смертна кара для знаті повинна бути безкровною

Поєдинок зі спеціально підготовленим борцем.
Кінцева мета – зламати злочинцю хребет

Задушення шляхом закупорювання багном ніздрів, рота, очей та вух злочинця

Покарання за нетяжкі злочини

- Повернення потерпілому вкраденого та виплата штрафу у державну скарбницю
- Конфіскація майна

- Ув'язнення
- Заслання у віддалені регіони
- Волочіння кіньми
- Тілесні покарання